

EGY KÖZÉPKORI FALU ÉLETE

Emmanuel Leroy Ladurie

Montaillou, ein Dorf vor dem Inquisitor (1294–1324)

Frankfurt/M. Berlin: Ullstein 1989.

A maga nemében egyedülálló ez a könyv, amely egy 14. századi vizsgálati jegyzőkönyvet dolgoz fel. – 1320-ban kezdte vizsgálni a pamiersi püspök, Jacques Fournier mint inkvizítor a pireneusi falu, Montaillou lakosainak igaz hitét. A bíróság előtti vallomásokból derült ki, hogy a faluban eretnek tanok terjedtek el. A képzett, buzgó püspök minden eseményt maga jegyzett le, és nem bízta ezt jegyzőjére, mint ahogy mások tették. Az inkvizítor által jegyzőkönyvbe vett kijelentések bepillantást nyújtanak egy falu életébe, szokásaiba, megismerhetjük az egyszerű falusi parasztok gondolkodását, a varázslás és megváltáskeresés indítóokait.

A jegyzőkönyv kéziratát ma a Vatikáni Könyvtárban őrzik. A szöveget Jean Duvernoy publikálta 1965-ben: „Le Registre d’Inquisition de Jacques Fournier, Évêque de Pamiers (1318–1325). Toulouse 1965. Az első német nyelvű kiadás 1980-ban, a második 1989-ben jelent meg, az eredeti jegyzőkönyv idézeteire kötet és oldalszám megadásával hivatkoznak.

Jacques Fournier a 13. század nyolcvanas éveiben született egy egyszerű molnár család gyermekeként a Foix grófságban. Már fiatalon belépett a ciszterciák közé. Később a párizsi egyetemen tanult. 1317-ben nevezték ki Pamiers püspökének. 1334-ben XXII. János pápa halála után őt választották pápának Avignonban, XII. Benedek néven.

A majd tíz éves pamiersi-i püspöksége idején 370 napon ülésezett a bíróság, ez idő alatt 578 kihallgatásra került sor.

Ebből 418 személy volt vádlott és csak 160 tanú. Az 1320. év volt a legaktívabb bíraskodási év: 106 tárgyalás zajlott le. A legtöbb esetben börtönbüntetést rótt ki, csupán öt eset végződött halálbüntetéssel.

A jegyzőkönyv két kötete elveszett. Az egyik éppen Fournier ítéleteit tartalmazta. Ezeket a holland származású Philipp Limborch 1692-ben megjelent, „Az inkvizíció története” című munkájának függelékéből ismerjük.

A falu, Montaillou lakossága a vizsgálat idején körülbelül 200–250 fő lehetett. A települést a Foix grófságban találjuk a Her folyó keleti partján. Fournier püspök intézkedései a kathar eretnekek utolsó hitvallóira vonatkoztak. 1163. augusztus 5-én a kölni Dómban nevezték magukat bizonyos eretnek személyek „katharoknak”, azaz tisztáknak, akiket a későbbiekben meg is égettek. Ezen eretnekmozgalom valószínűleg a Balkánon született meg a X. században; Franciaországban, Németországban és Itáliában is elterjedt. Legtöbb híve Dél-Franciaországban és Észak-Itáliában volt, ahol minden városban voltak kisebb-nagyobb kathar gyülekezetek. A Balkánon bogumiloknak, Dél-Franciaországban Albi városáról albigeneknek, Itáliában patarénusoknak nevezték őket. Alapításuk szerint a láthatatlan világot a jó Isten teremtette, míg a látható, anyagi világ a gonosz léleknek, a Sátánnak a műve. Ezen az alapon támadták a fennálló társadalmi rendet, szembeszálltak az egyházi hierarchiával, a szentségeket és a keresztény külsőségeket a Sátán csalásának tartották. Megvetették az anyagi világot, mert hitük szerint csak így szabadulhattak meg a Sátán hatalma alól. Ezért tartózkodtak a vagyonszerzéstől, a földi élvezetektől, sőt a házasságtól is, mint olyan intézménytől, amely a Sátán alattvalóit szaporítja. Ezért vállalták az anyagi testet sanyargató asketikus életet is. Aki minden előírást betartott, az anyagi világot teljesen

megvetette, azt tökéletesnek (perfektnek) nevezték, és számára a biztos mennyországba való jutást is kilátásba helyezték. A katharok szemében Krisztus nem a bűnösökért halt meg. Már csak azért sem, mert az anyag romlottságáról vallott nézeteikkel összefüggésben azt hangoztatták, hogy az ő testi léte, húsa, vére csak látszat volt. Szerintük ő egy mennyből küldött angyal volt, aki elvezette az embereket a „jó felismerésére”. Krisztus mindenkinek a példaképe volt. Aki bűn nélkül élt, mint ő, annak biztos volt a megváltás. Aki azonban már vétkezett, azon nem lehet segíteni. Bár a világot nagyon pesszimista módon ítélték meg, hiszen számukra a jelenlegi világ a pokol volt, a lelkeket illetően optimisták voltak. Szerintük minden léleknek végül Istenhez kell kerülnie a mennybe. Előbb vagy utóbb minden lélek eljut valamelyik inkarnációjában a jó felismerésére, és elszabadul ettől a bűnös világtól.

A beavatást, az ún. consolamentumot már Eckbert von Schonau lejegyezte (16. o.): „Összegyűlnek egy sötét rejtekhelyen, majd megbizonyosodnak arról, hogy kívülről senki nem hallja, nem látja őket. Aztán mindannyian felállnak, egy tiszteletteljes kör alakítanak. Akit katharizálni akarnak, az középre áll. Az előljáró kezében egy kis könyv van, ami erre a szertartásra szolgál, ezt később ünnepélyesen átadja az illetőnek, miközben imaszavakat mormol, és a körbenállók is mind imádkoznak.” Az említett könyv a János-evangélium. A „jelki megkeresztelkedés” által a templom tagjává válik az illető, és „bárány lesz a farkasok között a világban”.

Az ellenük való 20 éves keresztes hadjáratot III. Ince pápa hirdette meg, miután 1208. január 14-én Castelnau-i Pétert, a pápai követet meggyilkolták. Politikai okokból a francia király is csatlakozott a felszólításhoz. A hosszú, mindkét fél részéről vívott elkeseredett harcot 1229-ben zárták le békekötéssel.

Az üldözések után a 13. század utolsó évtizedeiben újból sokan jelentkeztek kathar követőknek. 1299-ben tért haza Pierre Authie Lombardiából, hogy a lel-

keket újból megnyerje. Tevékenysége eredményeként egész falvak, köztük Mountaillou, tértek meg. 1308-ban Carcassonne inkvizítora Mountaillou egész népeességét – a gyerekeket kivéve letartóztatta. Két év múlva Pierre Authie-t megégették. 650 hívót állítottak a bíróság elé. Az utolsó katharokat 1330-ban égették meg Carcassonne-ban.

A könyv a rövid történeti áttekintés után a jegyzőkönyvben vallottak alapján rekonstruálja a falu gazdasági, társadalmi életét. A lakók között kor és nem szerinti munkamegosztást találunk. A férfiak vetették és aratták a gabonát, a vadászat és halászat is az ő feladatuk volt. A hegyi patakokban bőven volt pisztráng, az erdőben mókusok és fajdkakasok. A nagyobb gyerekek vigyáztak a családi tűzhelyre, gyomlálták a kertet. A nők a háztartást vezették. A falu főleg földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkozott. Sok utalást találunk a pásztori életre vonatkozóan. Jellemző volt, hogy egy fedél alatt laktak állataikkal. Viszont kevés kézműves dolgozott a faluban, így nagy jelentősége volt a települések egymás közti kereskedelmének.

A családtagokon kívül szolgálók és cselédlányok is laktak a háztartásban, akiket bizonyos időszakokra fogadtak: szolgálót addig tartottak, míg a gyerekek fel nem nőttek annyira, hogy a szülőknek segítsenek, cselédlányt akkor fogadtak, ha a családból a lány, aki addig a háztartást vezette – férjhez ment.

A tisztálkodás nem számított gyakori tevékenységnek. Csak ritkán mosakodtak, és sohasem mentek fürdeni vagy úszni. A férfiak nem borotválkoztak.

A könyv fejezetei alapján végig követhetjük egy ember életét születésétől haláláig. A gyerekek két éves korukig szoptak. Gyakori volt a gyermekhalál. A jegyzőkönyvben maradt fenn párbeszéd, amelyben egy gyermekét sirató nőt így vigasztalnak: „Ne sírj! Isten a te elhunyt fiad lelkét belelehel a következő fiadba vagy lányodba, akit még szülni fogsz. De ha nem, akkor is légy nyugodt, az ő lelkének jó helye van.”

Vidéken a gyerekek nem jártak iskolába. A tudást a felnőttekkel együtt

végzett munka során szerezték meg. Általában az endogámia, az egy közösségen belüli házasság volt jellemző: „Jobb egy szegény hívő nőt feleségül venni, mint egy hitetlent nagy hozománnyal” (207. o.)

A házasság előtt jegyben jártak a fiatalok, a vőlegény ajándékot vitt a leendő anyósnak.

A házasságtörés nem számított nagy bűnnek. Az inkvizítor az ilyen vádlottakat néhány év szabadságvesztésre ítélte.

Az egyszerű emberek próbáltak a csillagokból, a madarak röptéből a jövőre következtetni. Bizonyos állatokat ördöginek tartottak, pl. a macskát, baglyot, farkast, kígyót. Ugyanakkor a bárányok és a csikók az Isten ajándékai voltak. Az állatok közül a ló állt első helyen a lélek-vándorlásban. Maradt fenn vallomás, miszerint egy ember lelke halála után egy lóba költözött, elhagyta a patkóját, majd következő emberi létében megtalálta azt.

Minden háznak megvolt a maga csillagzata, szerencséje, amiben még a halottnak is volt része, és hogy a halott ne vigye a sírba magával a szerencsét, levágták a körmeit és egy hajtincset. A haj és a köröm különös tiszteletben állt, mivel a halál bekövetkezése után ez még nőtt egy ideig.

A kathari felfogás különbséget tett tiszta és tisztátalan ételek között. A hal fogyasztását megengedte, de a szalonnát, húst egyaránt tiltotta – a lélek-vándorlásra hivatkozva. A böjtnapokat nem mindenki tartotta meg. Ebből is láthatjuk, hogy az egyszerű embereknél még sok hiányzott a tökéletességhez.

A mindennapi élet ismertetése végén a függelékben megtaláljuk a mountailou-i családok jegyzékét. A könyvet térképek, kronológiai táblázatok teszik szemléletessé.

Kis Anita